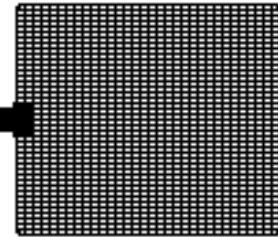

Contactorgaan van de sectie Diptera van
de Nederlandse Entomologische Vereniging

De Roofvliegen van de Stikke Trui (Diptera: Asilidae)

door John Smit

Inleiding

Het gebied de Stikke Trui wordt sinds 1990 geïnventariseerd door de insektenwerkgroep van de KNNV afdeling Arnhem. Tijdens deze inventarisatie zijn er 23 soorten roofvliegen waargenomen. Het totaal aantal soorten in Nederland bedraagt 39. Er is dus meer dan de helft (bijna tweederde) van het aantal nederlandse soorten in dit gebied waargenomen.

Een goede reden om eens stil te staan bij de mogelijke oorzaken voor dat hoge aantal soorten roofvliegen in zo'n relatief klein gebied. Daarnaast nog aandacht voor de maatregelen die getroffen zouden moeten worden om het hoge aantal in stand te houden.

Stikke Trui

De "Stikke Trui" is een voormalige zandafgraving aan de rand van het Veluwemassief. Deze "kuil" ligt op de Posbank, ter hoogte van Rheden (Amersfoort-coördinaten 198.1 447.4).

Na het stopzetten van de exploitatie in 1982, is het gebied opgenomen in het Nationaal Park Veluwezoom. Hiermee is het in beheer van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten gekomen. Op dat moment zijn de, toen nog steile (stikke = steil), hellingen volgens voorschrift glooiend gemaakt.

De hellinghoogte varieert op dit moment van ± 8 tot ± 30 meter. Het gebied is in doorsnede ongeveer 300 bij 400 meter (fig. 1).

Vanaf het moment dat het gebied onderdeel is geworden van het Nationaal Park Veluwezoom is het aan z'n lot overgelaten. Sindsdien heeft de successie de vrije hand gehad en is er een bonte schakering van verschillende successiestadia ontstaan. Deze successie is niet overal in het gebied gelijkmatig verlopen. Aanvankelijk kwam dit met name door het verschil in

bodemsamenstelling. Later is de successie naar een gesloten bos op bepaalde plekken gedeeltelijk tegengehouden door beheersactiviteiten van de insektenwerkgroep en studenten van de Landbouw Hogeschool Larenstein. De betreffende beheersactiviteiten bestonden voornamelijk uit het rooien van berken, het open houden van bestaande en het creëren van nieuwe kale zandplekken.

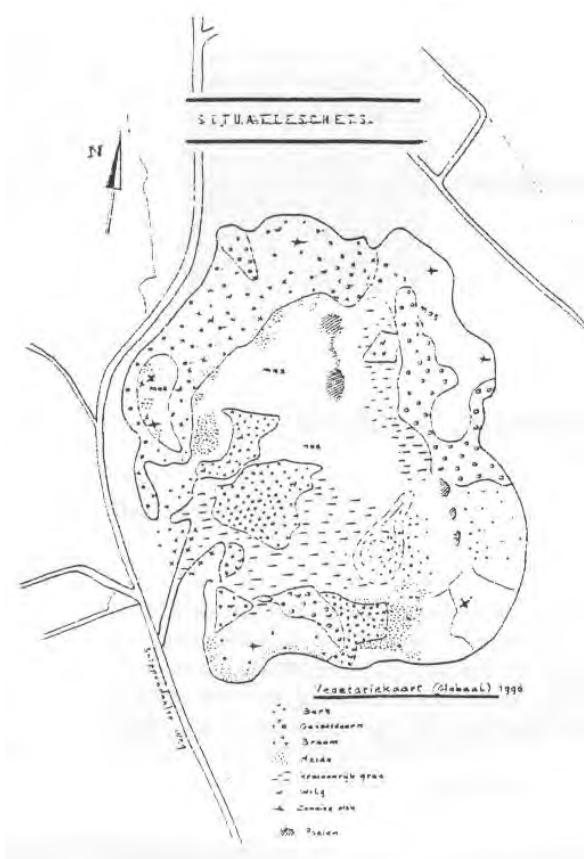
Dit heeft tot gevolg dat er kale zandplekken, stukken begroeid met mos, heide, kruidenrijke grasvegetaties, braam- en gaspeldoornstruwelen, bosrandjes en stukjes bos te vinden zijn.

Naast deze vegetaties zijn hier en daar plekken van hooguit enkele vierkante meters met een afwijkende kruidenvegetatie. Deze zijn ontstaan door de vochthoudende leembodem, de vroegere stort van tuinafval, of een combinatie van beiden.

Enkele voorbeelden hiervan zijn: plekken begroeid met watermunt (*Mentha aquatica* L.), gewone rolklaver (*Lotus corniculatus* L.), pitrus (*Juncus effusus* L.), reuzebereklauw (*Heracleum mantegazzianum* Somm. & Lev.), zilverschoon (*Potentilla anserina* L.), gewoon barbarakruid (*Barbarea vulgaris* R.Br.) en hondsdrif (*Glechoma hederacea* L.).

Op dit moment is er in dit gebied nog een grote variatie aanwezig in zowel vegetatie als profiel. Op de bodem van de afgraving zijn naast enkele heuveltjes ook vlakkeren delen aanwezig die door geulen en ruggen worden doorsneden. Op de hellingen zijn één grote en een aantal kleinere erosiegeulen aanwezig. In het oostelijke deel bevin

den zich enkele poeltjes, die bij voldoende regenval gedurende vele weken water bevatten. In het voorjaar van 1996 zijn er in het noordelijke deel twee poelen gegraven op het laagste punt van de kuil.

Figuur 1. Situatieschets van de Stikke Trui. Tekening: Albert Alberts.

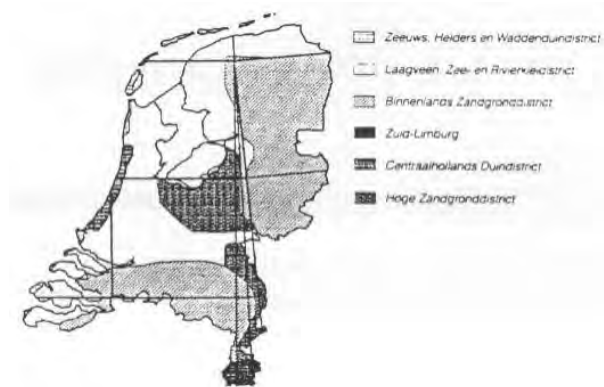
Eén van beide poelen bevat sindsdien continu water, de ander valt gedurende perioden van weinig neerslag droog.

De roofvliegen van de Stikke Trui

Van Veen (1996) heeft de verspreidingsgegevens van de roofvliegen geanalyseerd met behulp van de TWINSPAN-clustering. Aan de hand van deze resultaten is Nederland verdeeld in een zestal roofvliegdistricten (fig. 2).

De Stikke Trui ligt aan de rand van het Hoge Zandgrond-district. Dit district heeft het hoogste aantal kenmerkende, constante en preferente soorten. Kenmerkende soorten zijn soorten die in dit district twee maal zoveel voorkomen als in enig ander district. Constante soorten komen in meer dan 75% van de hokken van dat district voor en preferente soorten in meer dan 50% van de hokken.

Kenmerkende soorten voor dit district zijn: *Choerades gilvus* (L.), *Machimus arthriticus* (Zeller), *M. cingulatus* (Fabr.), *Neomochterus pallipes* (Meig.) en

Figuur 2. De roofvliegdistricten van Nederland. Uit: van Veen, 1996.

Rhadiurgus variabilis (Zett.). Van deze soorten is alleen *Choerades gilvus* niet in de Stikke Trui waargenomen, waarschijnlijk omdat het een soort is die in naaldbos voorkomt en dat ontbreekt in dit gebied. Alle constante en preferente soorten zijn wel in het gebied waargenomen.

In tabel 1 is een overzicht gegeven van de waargenomen soorten per jaar. Uit deze tabel valt af te lezen dat er in 1990 nog niet systematisch naar roofvliegen werd gekeken in de Stikke Trui. Pas vanaf 1991 is er serieus naar deze groep gekeken. Toch heb ik er voor gekozen om dat jaar in het overzicht mee te nemen. Allereerst omdat 1990 het eerste inventarisatiejaar van de insectenwerkgroep in dit gebied is, daarnaast omdat er dat jaar toch twee soorten roofvliegen zijn waargenomen. Deze twee soorten, *Dysmachus trigonus* (Mg.) en *Asilus crabroniformis* L. zijn destijds al waargenomen omdat ze in grote getale aanwezig waren. Daarnaast valt *Asilus crabroniformis* op vanwege z'n grootte en uiterlijk.

Bijna de helft van de soorten wordt ieder jaar waargenomen in de Stikke Trui: *Asilus crabroniformis* L., *Dioctria atricapilla* Meig., *D. cothurnata* Meig., *D. hyalipennis* (Fabr.), *Dysmachus trigonus* (Meig.), *Lasiopogon cinctus* (Fabr.), *Machimus atricapillus* (Fall.), *M. cingulatus* (Fabr.), *Neoitamus cyanurus* (Loew), *Pamponerus germanicus* (L.) en *Philonicus albiceps* (Meig.). Van deze soorten bevindt zich zonder twijfel een populatie in dit gebied.

Van drie soorten is tot nog toe maar één waarneming gedaan, van *Laphria flava* (L.), *Leptogaster guttiventris* (Zett.) en *Noemochterus pallipes* (Mg.). De waarnemingen van de laatste twee soorten betreffen waarschijnlijk zwervende exemplaren. Er bevinden zich waarschijnlijk geen populaties hiervan in de directe

omgeving van de Stikke Trui. Van *Laphria flava* zou zich een populatie kunnen bevinden in het bos om de Stikke Trui heen. Deze soort is waarschijnlijk niet vaker waargenomen omdat hij het bos bijna nooit uitkomt.

Van de overige negen soorten zit er in ieder geval een populatie in of in de buurt van de Stikke Trui. De meeste van deze soorten zijn echter zeldzamer dan bovengenoemde, waardoor ze niet elk jaar waargenomen worden.

Opvallende soorten

Hierna worden vier soorten besproken die opvallend zijn voor de soortenlijst van de Stikke Trui. Drie daarvan staan te boek als zeldzaam of zeer zeldzaam en in ieder geval twee daarvan hebben een goede populatie in dit gebied. De vierde soort lijkt in Nederland achteruit te gaan en wordt hier toch elk jaar nog in aantal aangetroffen, hoewel minder dan in de beginperiode.

Asilus crabroniformis L.

Dit is een zeer fraaie roofvlieg die, in tegenstelling tot de meeste "grijze" roofvliegen, makkelijk te herkennen is (fig. 3). Het is één van de grootste soorten, 20 - 25 mm. Hij heeft een bruin voorkomen en lijkt enigszins op een hoornaar (*Vespa crabro* L.), waaraan hij zijn naam te danken heeft. De vleugels zijn gelig en de cellen langs de achterrand en top zijn bruin verdonkerd. Het borststuk is, evenals de poten, bruin. De dijen zijn verdonkerd of zelfs zwart. Het achterlijf is op de eerste 3 segmenten zwart, de rest is geel.

Figuur 3. *Asilus crabroniformis*. Tekening: Albert Alberts.

Tot 1993 werd de soort uitsluitend op de oost-helling waargenomen, boven het gaspeldoornstruweel. Deze helling was in die tijd rijk aan kale zandplekken en grote stukken die alleen met mos begroeid waren. Nu zijn er nog steeds kale zandplekken en stukken begroeid met mos, maar deze worden wel steeds kleiner. Op deze helling wordt *Asilus crabroniformis* echter niet meer waargenomen omdat de plekken waar ze zaten

niet meer toegankelijk zijn vanwege de overvloed aan gaspeldoorn (*Ulex europeus* L.). De laatste jaren wordt de soort wel op andere plekken in de Stikke Trui waargenomen, vooral daar waar naast kale zandplekken ook heide te vinden is.

Asilus crabroniformis is uitsluitend op de met mos begroeide plekken waargenomen, alwaar de soort vaak vanaf een verhoging, hetzij een tak of een steen o.i.d., aan het jagen was. Van Veen (1996) meldt dat de soort uitwerpselen gebruikt als plek om vanaf te jagen. Bij gebrek aan uitwerpselen heb ik dit nooit in de Stikke Trui waargenomen, maar ik kan bevestigen dat de soort vanaf een verhoging jaagt. Prooien heb ik nooit gevonden, wel viel me op dat sommige exemplaren alles achterna vliegen wat er langs komt.

Pamponerus germanicus (L.)

Dit is eveneens een soort die gemakkelijk te herkennen is. Hij is groot, 17 - 21 mm. De dijen zijn zwart, de schenen rood met een zwarte top en de tarsleden zijn rood met een zwarte top. Het achterlijf is donkerbruin tot zwart met bruingele bestuiving op de achterranden en de zijkant van de tergieten.

Bij de mannetjes is de vleugeltekening karakteristiek, deze is op het top-tweederde langs alle aders donker gezoomd, dit contrasteert sterk met de melkwitte basis van de vleugel. Bij de vrouwtjes is het top-tweederde van de vleugel ook vaak donker gezoomd langs alle aders, maar dit kan ook ontbreken. De basis is niet melkwit maar alleen wat lichter dan de rest van de vleugel.

Pamponerus germanicus is voornamelijk te vinden aan de randen van loofbos op zandgrond. Zo ook in de Stikke Trui. Deze soort wordt in dit gebied met name bij de ingang en rond de zuidhelling waargenomen. Dit zijn plekken waar veel groepjes bomen staan en waar stukjes bos te vinden zijn.

De meeste exemplaren zijn waargenomen op bladeren van berk (*Betula pendula*) en wilg (*Salix spec.*), één exemplaar is waargenomen op een pol Struikheide (*Calluna vulgaris*).

Als prooi wordt in de duinen met name het rozenkevertje (*Phylopertha horticola*) gevonden (van Veen, 1996). In de Stikke Trui is als prooi twee keer dit rozenkevertje, één keer een bloedcicade (*Cercopis spec.*), één keer een dansvlieg (*Empis tessellata*) en één keer een bladwesp gevonden.

Van Veen (1996) meldt dat *Pamponerus germanicus* (L.) een kenmerkende en constante soort is van het Centraalhollands Duin-district en dat hij daarnaast ook in het Hoge Zandgrond-district voorkomt, maar daar zeldzamer is (fig. 4). Voor de Stikke Trui kan ik melden dat het een goede populatie van deze soort herbergt en dat hij in dit gebied zeker niet zeldzaam is.

Figuur 4. Voorkomen van *Pamponerus germanicus* in Nederland. Uit: van Veen, 1996.

Paritamus geniculatus (Mg.)

Dit is een soort die, in tegenstelling tot de vorige twee soorten, niet makkelijk te herkennen is. Het borststuk en achterlijf zijn zwart met witgrijze bestuiving. De dijen zijn zwart met een lichtere (gele) top. De schenen en de tarsleden zijn rood met een zwarte top. De grootte is 12 - 16 mm.

Paritamus geniculatus is meestal aan de randen van bossen te vinden, waar hij zowel op takken als op bladeren en boomstammen kan zitten. In de Stikke Trui is deze soort één keer geslept van heide, verder is hij altijd op of rond bomen waargenomen. Voornamelijk aan de zuid- en westkant van het gebied.

Van Veen (1996) noemt het een vrij zeldzame soort. Voor de Stikke Trui kan ik melden dat het een goede populatie van deze soort herbergt en dat hij in dit gebied zeker niet zeldzaam is. Ik ben van mening dat wanneer alle exemplaren van de soort *Neoitamus cyanurus* (Lw.) in de maanden (juni,) juli en augustus gecontroleerd zouden worden, dat de soort wel eens minder zeldzaam kan blijken te zijn. Beide soorten lijken zeer veel op elkaar, het enige waardoor *Paritamus* van *Neoitamus* in het veld te onderscheiden is, is aan de hand van de achteroogborstels. Deze achter-

oogborstels zijn bij *Neoitamus* halverwege sterk naar voren gebogen, bij *Paritamus* zijn deze hooguit aan het einde iets naar voren gebogen. Verder zijn de genitalen van de mannetjes van beide soorten verschillend.

Niet alleen in uiterlijke kenmerken is er een grote overeenkomst, beide soorten zijn ook in dezelfde biotopen te vinden.

Machimus arthriticus (Zell.)

Deze soort hoort bij de groep "grijze" roofvliegen. Het is een soort die in het veld moeilijk te herkennen is. Het achterlijf en borststuk zijn bruin-grijs. De dijen zijn zwart. De schenen zijn aan de basis voor éénderde tot tweederde rood gekleurd, met een vage overgang naar de zwarte top. Achterop het schildje staan 2 - 4 borstels. De grootte is 16 - 18 mm.

In de Stikke Trui zijn, in drie jaar, vijf waarnemingen gedaan van deze soort. De exemplaren zijn zittend waargenomen op kaal zand, op een lage boomstronk bij een heideveld en in een grasvegetatie, zittend op een grasstengel.

Van Veen (1996) meldt dat deze soort ook is waargenomen langs bosranden. Deze soort was in 1970 voor het laatst in Nederland waargenomen. Die waarneming betrof een ♂ op 30 juni 1970 te Groesbeek.

De exemplaren in de Stikke Trui zijn waargenomen op 8 juni 1993 (1 ♂ en 2 ♀), 27 juni 1994 (1 ♂) en op 11 juli 1995 (1 ♀). Als vliegtijd melden Van Veen (1996) en Van der Goot (1985) eind juni - begin juli.

In '93 was het in deze periode redelijk goed weer, in de daarop volgende 3 jaren waren de weersomstandigheden echter verre van optimaal. Dat zou een verklaring kunnen zijn voor het feit dat er in '94 en '95 maar één exemplaar is waargenomen en in '96 helemaal geen.

In het zelfde jaar dat deze soort voor het eerst in de Stikke Trui is waargenomen heeft van Aartsen een populatie ontdekt in het Montferland (fig. 5).

Waarom zo'n hoog aantal roofvliegsoorten?

Het gebied wordt zo'n 15 keer per jaar bezocht door leden van de insektenwerkgroep. Dit zorgt voor een groot aantal waarnemingen. Gemiddeld zit er een week of twee tussen opeenvolgende bezoeken.

Hierdoor zullen er vrijwel geen soorten gemist worden, aangezien geen enkele soort roofvlieg een vliegtijd heeft die korter is dan twee weken.

Figuur 5. Voorkomen van *Machimus arthriticus* in Nederland. Uit: van Veen, 1996.

Enkele kenmerken van de Stikke Trui die een mogelijke oorzaak zouden kunnen zijn voor de hoge rijkdom aan roofvliegsoorten in dit gebied:

- het gunstige microklimaat in vergelijking met de rest van de Veluwezoom
- de variatie in het gebied

Microklimaat

De Stikke Trui ligt lager dan het omringende landschap, het is een kuil in dit landschap. Hierdoor heeft de wind er over het algemeen weinig invloed. Deze "kuil" is op het zuiden geëxponeerd en de bodem bestaat voornamelijk uit zand. Hierdoor wordt de invallende (warmte)straling van de zon optimaal benut. Deze factoren zorgen ervoor dat de temperatuur in de Stikke Trui vaak hoger is dan in het omringende gebied. Dit verschil loopt regelmatig op tot zo'n 10°C. Met andere woorden: ideaal voor warmteminnende soorten zoals roofvliegen.

Variatie

De variatie binnen het gebied zou ook een reden kunnen zijn voor de grote diversiteit van roofvliegen. Met variatie in het gebied wordt de grote verscheidenheid aan "mini-biotopjes" bedoeld. Deze grote verscheidenheid aan "minibiotopjes" is het gevolg van de grote variatie in zowel vegetatie als vegetatiestructuur.

Hierna wordt ingegaan op het belang van deze "mini-biotopjes" voor verschillende groepen roofvliegen.

Het belang van de Stikke Trui voor roofvliegen

Voor roofvliegen zijn er talloze, al of niet soortspecifieke, voorwaarden waar een gebied aan moet voldoen. De drie meest basale zijn:

- 1 er moeten geschikte jachtplaatsen aanwezig zijn.
- 2 er moeten geschikte plekken aanwezig zijn om eieren af te kunnen zetten.
- 3 er moeten genoeg zonnige plekken zijn.

Roofvliegen zijn carnivoren: ze jagen actief op andere kleine dieren. De meeste roofvliegen jagen vanaf een vaste plaats, bijvoorbeeld een blad of een boomstronk. Omdat niet alle soorten vanaf een zelfde plaats jagen kunnen de roofvliegen op grond van hun jachtplaatsen in vier groepen ingedeeld worden (van Veen, 1996). Uit alle vier de categorieën blijken soorten in dit gebied aanwezig te zijn:

1 "Grondjagers":

Asilus crabroniformis, *Dysmachus trigonus*,
Eutolmus rufibarbis, *Lasiopogon cinctus*,
Philonicus albiceps.

2 "Jagers tussen hoge kruiden":

Dioctria atricapilla, *Dioctria cothurnata*,
Leptogaster cylindrica, *Leptogaster guttiventris*,
Machimus atricapillus, *Machimus cingulatus*.

3 "Bladjagers":

Choerades marginatus, *Dioctria hyalipennis*,
Dioctria linearis, *Dioctria oelandica*, *Dioctria rufipes*,
Eutolmus rufibarbis, *Machimus atricapillus*, *Machimus cingulatus*,
Neoitamus cyanurus, *Neomochterus pallipes*, *Pamponerus germanicus*,
Paritamus geniculatus, *Rhadiurgus variabilis*.

4 "Boomstamjagers":

Laphria flava.

De voorkeur voor een bepaalde jachtplaats heeft tot gevolg dat er een verschil in habitat-keuze is onder de roofvliegsoorten. Immers een boomstamjager verwacht je niet in een open grasland. In de praktijk blijkt echter dat één habitat soorten uit verschillende groepen kan herbergen. Hierbij bepaalt de jachtwijze wel de locatie binnen het habitat.

Voor veel roofvliegen is het niet genoeg als een gebied alleen de verschillende biotopen bezit. Er moet daarnaast ook een geleidelijke overgang tussen de verschillende biotopen zijn. De soorten van het genus *Dioctria* en de soort *Eutolmus rufibarbis* jagen vanaf bladeren van struiken op geringe hoogte, terwijl soorten

als *Pamponerus germanicus*, *Neoitamus cyanurus*, *Paritamus geniculatus* en *Rhadiurgus variabilis* jagen vanaf een grotere hoogte.

Het aanbod aan verschillende biotopen in een klein gebiedje als de Stikke Trui is kennelijk voldoende om aan soorten uit alle vier de categorieën een geschikte jachtplaats te bieden.

De roofvliegen kunnen ook op grond van de plaats waar ze hun eieren afzetten in vier groepen ingedeeld worden (van Veen, 1996). Voor de soorten van de Stikke Trui ziet die indeling er als volgt uit:

1. op of in de bodem

Lasiopogon cinctus, *Philonicus albiceps*, *Dioctria atricapilla*, *Dioctria cothurnata*, *Dioctria hyalipennis*, *Dioctria linearis*, *Dioctria oelandica*, *Dioctria rufipes*, *Leptogaster cylindrica*, *Leptogaster guttiventris*, *Pamponerus germanicus*.

2. in gaten, gangen en spleten van bomen

Laphria flava, *Choerades marginatus*.

3. in zachte delen van planten

Eutolmus rufibarbis, *Neoitamus cyanurus*.

4. op of onder allerlei materiaal dat op de grond ligt

Asilus crabroniformis, *Dysmachus trigonus*, *Machimus arthriticus*, *Machimus atricapillus*, *Machimus cingulatus*, *Neomochterus pallipes*.

Dit overzicht laat zien dat ook voor de verschillende manieren van eieren afzetten, mogelijkheden in de Stikke Trui aanwezig zijn. Van alle groepen is er minstens één soort die een populatie heeft in de Stikke Trui.

De larven van roofvliegen ontwikkelen zich in de bodem, met uitzondering van de soorten *Laphria flava* en *Choerades marginatus*, welke zich in hout ontwikkelen.

Naast een geschikte jachtplaats en een geschikte plek om eieren af te zetten hebben de meeste soorten ook voldoende zonnige plekje nodig om op te warmen. Het merendeel van de soorten is warmteminnend.

Het gebied wordt omsloten door een gemengd loofbos met onder andere beuk, berk, populier, grove den, tamme kastanje en eik, dat tot boven op de hellingen van de Stikke Trui staat. Met dit gemengde bos is een groot deel van de Veluwezoom begroeid, en vormt samen met een aantal heideveldjes het enige biotoop wat hier te vinden is. Hierdoor is de Stikke Trui een uniek geheel binnen dit gebied.

Beheer van de Stikke Trui

Op basis van de aangetroffen roofvliegsoorten kunnen de volgende adviezen gegeven worden over het beheer van het gebied. Van groot belang is het open houden van het gebied en het behouden van de kale zandplekken. Daarnaast moeten de bosranden blijven zoals ze zijn, d.w.z. met een geleidelijke overgang van kruidenbegroeiing naar stukjes bos. Als deze bosranden "scherper" worden, dus een scherpere overgang vormen van kruidenbegroeiing naar bos zonder struiken e.d., zullen veel soorten roofvliegen geen geschikte jachtplaats meer vinden.

Wanneer er geen beheersmaatregelen genomen worden zal het gebied zeker dichtgroeien tot een uniform (berken)bos, met als gevolg dat de meeste, zo niet alle, soorten die er nu voorkomen zullen verdwijnen.

De Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten heeft, in het kader van het faunabeheer, een begrazingsproject gestart op een deel van de Veluwezoom. Voor dit project zijn verschillende gebieden aaneengesloten, en de Stikke Trui is daar één van. Er is een kudde pony's uitgezet die, door middel van begrazing, het gebied een afwisselend aanzien moeten verschaffen en de Stikke Trui open en gevarieerd moeten houden. Tevens zal de Stikke Trui toegankelijker worden gemaakt voor grofwild.

De poelen, die in het voorjaar van 1996 zijn gegraven, zouden als gevolg kunnen hebben dat de kudde pony's regelmatig in de Stikke Trui komt om te drinken. Dit geldt natuurlijk ook voor het grofwild. Van het grofwild speelt met name het wild zwijn (*Sus scrofa*) een grote rol voor de vegetatie van dit gebied. De zwijnen woelen regelmatig grote delen van de bodem om op zoek naar voedsel. Dit werkt de successie tegen.

Conclusies

Al met al is het waarschijnlijk dat het hoge aantal roofvliegsoorten mede te danken is aan het gunstige microklimaat en de variatie in zowel vegetatie als vegetatiestructuur in het gebied. Om deze grote diversiteit aan roofvliegen te behouden zou het beheer afgestemd moeten worden op het openhouden van het gebied, en het behouden van de huidige diversiteit aan "minibiotoopjes". Op deze manier zou de Stikke Trui een uniek gebied binnen de Veluwezoom kunnen blijven.

Voor een compleet overzicht van de inventarisatie van de Stikke Trui verwijs ik naar het verslag dat ieder jaar uitgebracht wordt door de insektenwerkgroep van de KNNV afdeling Arnhem.

Dit rapport is te verkrijgen door contact op te nemen met Jan Smit, tel 026-3612639, de kosten zijn ± f 5,00 + verzendkosten.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar Mark van Veen, voor het beschikbaar stellen van de verspreidingskaartjes uit zijn WM en het kritisch doorlezen van het artikel en zijn commentaar hierop. Vervolgens gaat mijn dank uit naar Jan Smit en Sigrid Mostard eveneens voor het doorlezen van het artikel en het te voorzien van kritiek. Verder mijn dank aan Albert Alberts voor het gebruik van zijn tekeningen.

Literatuur

- Goot, V.S. van der, 1985. De Snavelvliegen (Rhagionidae), Roofvliegen (Asilidae) en aanverwante families van Noordwest-Europa. Wetenschappelijke Mededeling KNNV 171.
- Smit, J. et al., 1996. "Stikke Trui" inventarisatieverslag 1990-1995. -Insekten, Reptielen en Amfibieën, Planten. Uitgave Insektenwerkgroep van de KNNV, afdeling Arnhem.
- Veen, M.P. van, 1984. De Blaaskopvliegen en Roofvliegen van Nederland en België. Jeugdbondsuitgeverij.
- Veen, M.P. van, 1996. De Roofvliegen van Nederland. Wetenschappelijke Mededeling KNNV 216.

Adres van de auteur:
J.P. Coenstraat 102-bis
3531 EZ Utrecht

Tabel 1: Overzicht van de waargenomen soorten roofvliegen in de Stikke Trui.

	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96
Asilidae							
<i>Asilus crabroniformis</i> (L.)	x	♀	♂	♀♂	♀	♀♂	♂
<i>Choerades marginatus</i> (L.)			♀♂	♀♂	♀♂	♀♂	♂
<i>Dioctria atricapilla</i> (Mg.)		♀	♀♂	♀♂	♀♂	♀♂	♀♂
<i>D. cothurnata</i> (Mg.)		♀♂	♀♂	♀♂	♀♂	♀♂	♀♂
<i>D. hyalipennis</i> (Fabr.)		♀♂	♀♂	♀♂	♀♂	♂	♀♂
<i>D. linearis</i> (Fabr.)			♀♂	♀♂	♀♂		♀
<i>D. oelandica</i> (L.)		♀	♀♂	♀♂	♀♂		
<i>D. rufipes</i> (Deg.)		♀♂	♀♂	♀♂	♀♂	♂	
<i>Dysmachus trigonus</i> (Mg.)	x	♀♂	♀	♀♂	♀♂	♀♂	♀♂
<i>Eutolmus rufibarbis</i> (Mg.)				♀	♀♂		♀
<i>Laphria flava</i> (L.)					♂		
<i>Lasiopogon cinctus</i> (Fabr.)		♂	♀♂	♀♂	♀♂	♀♂	♂
<i>Leptogaster cylindrica</i> (Deg.)			♀♂	♀♂		♀♂	♀♂
<i>L. guttiventris</i> (Zett.)		♂					
<i>Machimus arthriticus</i> (Zell.)				♀♂	♂	♀	
<i>M. atricapillus</i> (Fall.)		♀	♀♂	♀♂	♀	♀♂	♀♂
<i>M. cingulatus</i> (Fabr.)		♀♂	♀♂	♀♂	♂	♀♂	♂
<i>Neoitamus cyanurus</i> (Lw.)		♀♂	♀♂	♀♂	♀♂	♀	♀♂
<i>Neomochterus pallipes</i> (Mg.)		♀♂					
<i>Pamponerus germanicus</i> (L.)		♀	♀♂	♂	♀♂	♀	♀♂
<i>Paritamus geniculatus</i> (Mg.)		♀♂	♀	♀	♀♂		♀♂
<i>Philonicus albiceps</i> (Mg.)		♀♂	♀♂	♀♂	♀	♀♂	♀♂
<i>Rhadiurgus variabilis</i> (Zett.)		♀		♀	♀♂	♀♂	

Determinatieprobleem: *Cheilosia fraterna*, of toch iets anders?

Het is algemeen bekend dat soorten van het geslacht *Cheilosia* vaak moeilijk te determineren zijn. Een goede binoculair en een referentie-collectie zijn een eerste vereiste. En zelfs als je deze hebt kunnen er toch nog determinatie-problemen blijven bestaan.

Dit voorjaar ving ik op drie plaatsen in Brabant mannetjes van een *Cheilosia*-soort die ik in het veld niet meteen herkende. De eerste ving ik op 20 april op een pad langs een kapvlakte in de Kuppenbunders, een bosgebied tussen Best en Boxtel. Diezelfde dag ving ik een iets groter exemplaar op een bospad in landgoed Heerenbeek, ± 1 km. ten westen van de vorige vindplaats. Daar zag ik ook nog ander exemplaar dat waarschijnlijk tot dezelfde soort behoorde. Op 30 april was ik Nuenens Broek en ving daar op een graslandje tussen het bos naast *Platycheirus angustatus*, *Eristalis picea* (in copula waargenomen) en *Cheilosia carbonaria* ook weer een *Cheilosia spec.* mannetje met vergelijkbare kenmerken. Alle exemplaren zaten te fourageren op paardebloemen.

Bij determinatie thuis bleek dat de vliegen qua kenmerken het meest overeenkomen met *Cheilosia fraterna* Mg.:

- ogen behaard
- gezicht naast de middenknobbel slechts met korte witte haartjes
- achterrand schildje wel met zwarte haren, maar die zijn ± even lang als de gele haren waar ze tussen staan, d.w.z. 1/2 - 3/4 maal zo lang als het schildje
- lange zwarte borstels op de vleugelachterknobbel
- derde antennelid bruin en rond
- achterlijf vaalgeel behaard
- tergiet 1 bestoven
- scheen 3 geel/bruin, al of niet met donkere veeg.

Toch zijn er duidelijk verschillen met twee mannetjes van *C. fraterna*, die ik op 9 mei 1991 en 15 mei 1992 ving in Nuenens Broek (waar ik ook op meerdere data in mei vrouwtjes van deze soort ving):

- de beharing op achterste helft van de borststukrug is voornamelijk zwart, terwijl die bij de twee andere mannetjes grotendeels geel is, met uitzondering van een baantje of plukje zwarte haren tussen de vleugelinplantingen
- de beharing op de bovenste helft van het oog, op het voorhoofd en op de achteroogrand is grotendeels zwart, terwijl die bij de andere twee geel of bruinachtig is
- de vleugel is op het gele stigma na helder of

iets verdonkerd, en bij de andere twee duidelijk geel getint

- de exemplaren van dit jaar zijn iets kleiner (8,5 tot 10 mm.) dan de andere twee (10,5 mm.) en lijken naar verhouding iets langere vleugels te hebben
- de uitholling tussen middenknobbel en mondrand lijkt iets dieper.

De beesten maken in totaal een iets gedrongener en zwartere indruk, maar hebben wel het brede postuur van *C. fraterna*.

Mijn vraag is derhalve de volgende: gaat het in dit geval nu om (seizoens-)variatie binnen de soort of hebben we toch te maken met verschillende soorten en zo ja welke? Met de literatuur die ik voorhanden had kwam ik er niet uit. *Cheilosia chlorus*, die veel op *C. fraterna* schijnt te lijken, is het niet want die heeft (naast een zwarte ring om scheen 3) juist alleen geelgrijze beharing op het borststuk en gelige vleugels. Soort C van Stubbs & Falk (1983) heeft een glimmende tergiet 1, dus die kan het ook niet zijn.

Daarom aan jullie de vragen:

- wie heeft er ook *Cheilosia*-mannetjes waarop de bovengenoemde kenmerken van toepassing zijn?
- zijn alle *Cheilosia fraterna*-achtige mannetjes tot één van beide groepen te rekenen of zijn er ook exemplaren die er qua kenmerken tussenin zitten?
- is jullie wellicht een artikel bekend waarin *Cheilosia*-mannetjes met deze kenmerken beschreven worden?

Antwoorden graag naar het onderstaande adres.

Literatuur

Stubbs, A.E. & S.J. Falk, 1983. British Hoverflies. British Entomological and Natural History Society, London.

Jaap van der Linden
Willem Alexanderplein 18
5271 AR Sint-Michielsgestel

Verslag Dipteradag 5 april 1997 te Amsterdam

Aanwezig: Theo Zeegers, Nico Schonewille, Paul Beuk, Ton Veltman, Volkert van der Goot, Bob van Aartsen, Herman de Jong, Laurens van der Leij, Pjotr Oosterbroek, Aat Barendregt, Mark van Veen, Jaap van der Linden, John Reichwein, Liane Lankreijer, Wouter van Steenis, Pierre van der Wielen, John Smit, Liekele Sijstermans, Andre van Eck, Jan Willem van Zuijlen, Hans Huijbregts, Menno Reemer en Jeroen van Steenis.

Zoals gewoonlijk was er aan het eind van de winter op het museum aan de Plantage Middenlaan een zaterdag gevuld met lezingen, determinaties en vooral onderling contact tussen de leden van de sectie.

Theo Zeegers hield een lezing over de sluipvliegen van Nederland, in het bijzonder die van de Sint Pietersberg. Van de 313 nederlandse soorten komen daar 110 soorten voor, terwijl maar 8% van de nederlandse waarnemingen van deze locatie komt. En van deze 110 soorten zijn relatief veel met een zuidelijke verspreiding. Het is zo dat Zuid-Limburg in soorten afwijkt van de rest van Nederland, echter een groot aantal soorten is specifiek voor de Sint Pietersberg. Theo suggereert dat trekkende of zwerfende soorten de rivieren gebruiken bij hun oriëntatie. Een publikatie wordt voorbereid.

Johnny Smit gaf een bijdrage over de inventarisatie van de Stikke Trui, een zandafgraving die vanaf 1983 niet meer gebruikt wordt (zie zijn artikel in deze Vliegenmepper). Vele bijzondere soorten zijn aangetroffen gedurende de laatste 8 jaar. *Temnostoma*'s, *Doros*, *Brachypalpus*, *Mallota cimbiciformis*, diverse wolzwevers, etc. Uitvoerig werd stilgestaan bij het bijzondere karakter van het gebied. Wegens de afwezige windinvloed in de afgraving worden nogal wat warmteminnaars aangetroffen. Daarnaast zorgt de iets voedselrijkere lösslaag in de Veluwezoom op zich al voor verschillen met de Veluwe. Een beheersvraag is of de begrazing met paarden, zoals deze recent gestart is, een positieve invloed heeft op de fauna. Daarnaast zijn recentelijk nog enkele poelen gegraven.

Mark van Veen gaf het overzicht van de faunistiek van *Eristalis piceus* in Nederland. Aan de hand van alle waarnemingen kan worden aangetoond dat er een periodiciteit van 20-25 jaar in de aanwezigheid is te vinden. Daarnaast blijkt dat de soort gedurende de laatste periode van aanwezigheid veel verder verspreid gevonden wordt dan in vroeger tijden. Nu zijn niet alleen Gooi en Zuid-Limburg de vindplaatsen, maar ook het oosten en zuiden van het land. Ook hierover wordt een publikatie voorbereid.

Jan Willem van Zuijlen verzorgde het succesverhaal over de Brand. Getracht werd alle dieren die gedurende

een jaar gevangen zijn met een malaiseval op naam te brengen. Deze gigantische hoeveelheid dieren (100.000 gedetermineerd, nog 200.000 muggen te gaan) is door een hele groep mensen voorbereid, waarna specialisten materiaal van hun groep ter determinatie kregen. De resultaten kregen landelijke bekendheid. Nieuwe soorten voor de wetenschap en voor de nederlandse fauna maken indruk op de maatschappij. Over de vangsten is al een publikatie verschenen (zie recensie in deze Vliegenmepper).

Vervolgens gaf Herman de Jong een korte uitleg over zijn werkzaamheden met de speurtocht naar de type-exemplaren die zijn beschreven door de Meijere. Vooral uit Nederlands-Indië zijn ongeveer 1200 soorten door hem beschreven. Het materiaal zit voor het merendeel in het ITZ, mogelijk echter ook in andere musea. De bedoeling is uiteindelijk de informatie op Internet te verstrekken. Herman gaf ook nog het signaal dat hij materiaal van de Platypezidae van 1997 nog goed kan gebruiken voor zijn overzicht (zie ook Vliegenmepper juli 1996).

Het Diptera-weekend wordt in het zuidoosten van Brabant georganiseerd. Andre van Eck heeft een kampeerboerderij in Soerendonk verzorgd. Met enkele dia's toonde hij het landschap van de regio, met een voorbespiegeling van de mogelijke vangsten. Ook het weekend van 1998 werd besproken. Suggesties waren Sellingen, noord Drenthe en Zeeuws-Vlaanderen. Na een geanimeerde discussie werd besloten naar Zeeuws-Vlaanderen te gaan in het weekend van 16-17 mei 1998. Noteer alvast maar in uw nieuwe agenda.

Het einde van het ochtendprogramma werd een soort ledenvergadering. Financieel blijkt de sectie goed te kunnen draaien met een lidmaatschap van fl. 10.-. De redactie van de Vliegenmepper kon wel enige ondersteuning gebruiken; Liane biedt zich aan om teksten te becommentariëren. Verder vonden de leden dat alles naar tevredenheid functioneerde en dat het bestuur vooral zo door moest gaan.

Het middagprogramma bestond geheel of gedeeltelijk uit het werken in de collectie, met het opzoeken van dieren of het determineren van meegebracht materiaal. Een aantal van de aanwezigen heeft ook nog een uur zitten discussiëren over het koppelen van gegevensbestanden. Het blijkt inderdaad dat iedereen zijn eigen manier van noteren en van opslaan heeft van de veld- en collectiegegevens. Willen deze gegevens ooit uitwisselbaar worden, dan is het noodzakelijk allemaal minimaal een aantal standaard-gegevens te noteren. Als deze gegevens in ASCII weggeschreven worden, kan alles aan elkaar gekoppeld worden. Een werkgroepje onder leiding van onze secretaris zal trachten

op het Dipterawekend in Soerendonk reeds een eerste voorstel voor de te noteren variabelen uit te werken. Ook zullen de vier leden van het werkgroepje nadenken over allerlei codes en leg/det/col-nummers.

Daarnaast was er een specifiek onderwerp aan de orde. Liane gaf aan dat Jeugdbonders een zweefvliegenproject willen starten, waarmee nieuwe verspreidingsgegevens en vooral ook ecologische kenmerken toegevoegd zouden worden (zie artikel in deze Vliegenmepper). Indien leden van de sectie voor de oudere verspreidingsgegevens zouden zorgen, wordt het doel om op termijn van enkele jaren een verspreidingsatlas van de zweefvliegen van Nederland te produceren haalbaar. Ten aanzien van de oudere gegevens moet ongeveer 3 mensjaar worden geïnvesteerd. De vraag was hoe dit geregeld kan worden. De voorlopige conclusie was dat op de huidige basis dit alleen gerealiseerd kan worden door individuen die een groepje zweefvliegen uitwerken. Liane en Menno hadden beide hun suggesties. De overige aanwezigen zouden nadenken over hun aandeel. Daarnaast is Mark begonnen de gegevens over wolzwevers te verzamelen; Theo is aan de dazen begonnen. Waarnemingen van deze groepen gaarne naar Mark en Theo. Om vier uur werd de dag besloten; enkelen evalueerden het positieve resultaat in Eik en Linde.

Aat Barendregt
Koninginnelaan 9
3781GK Voorthuizen

NJN-Zweefvliegenproject

Na het succesvolle NJN-Libellenproject (afgesloten met een tastbare atlas) heeft de NJN het plan opgevat om een nieuwe insectengroep in Nederland te inventariseren. De keuze is hierbij op de zweefvliegen (Diptera: Syrphidae) gevallen.

Er is nog nooit een overzicht verschenen van de verspreiding van zweefvliegen in Nederland. Ook de plaats van zweefvliegen in ecosystemen is veelal niet bekend en in ieder geval nooit in één werk compleet beschreven. De betekenis van zweefvliegen voor natuurbeheer zou aanzienlijk kunnen zijn. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de bladluis-etende larven onder de *Syrphidae* die van grote betekenis zijn voor het in leven blijven van jonge boompjes.

Kortom, genoeg redenen om deze groep meer aandacht

te geven binnen de NJN, maar ook daarbuiten! Op de Dipteradag is al kort over het project en de bedoelingen gesproken, maar ik zal het hieronder nog even kort weergeven.

* In 1997 wordt proefgedraaid, de NJN'ers worden gestimuleerd naar zweefvliegen te kijken. Begin '98 zal beoordeeld worden of er voldoende animo is om het project 3 veldseizoenen voort te zetten, zodat zoveel mogelijk recente gegevens over zweefvliegen verzameld kunnen worden.

* In 1997 worden zoveel mogelijk gegevens die al in computerbestanden aanwezig zijn bij elkaar gebracht. Deze gegevens komen samen met de nieuwe waarnemingen uit 1997 in een voorlopige atlas die begin '98 wordt uitgebracht.

In de atlas wordt niet alleen de verspreiding weergegeven zoals uit de waarnemingen blijkt, maar zal ook aangegeven worden wat de vermoedelijke verspreiding van soorten is, zodat gericht gezocht kan worden naar bepaalde soorten. In de atlas worden de goed herkenbare soorten opgenomen en zal aandacht besteed worden aan enkele zweefvliegsoorten met een bijzondere ecologie en/of verspreiding. Vanuit deze duidelijke vraagstelling willen we voor dergelijke interessante soorten gegevens uit collecties opnemen.

Om uiteindelijk een goede atlas met voldoende gegevens te maken is echter meer nodig. En daarvoor wil ik jullie, leden van de sectie Diptera, om hulp vragen.

* We zijn op zoek naar zoveel mogelijk **waarnemingen**, zowel nieuw als oud. Als jouw gegevens al gedigitaliseerd zijn, dan zouden we ze graag in de voorlopige atlas opnemen. Misschien lukt het ons om in '98 iemand aan het werk te zetten met het invoeren van gegevens (i.s.m. EIS). Het gemakkelijkste is echter als je zelf je waarnemingen in een computerbestand stopt, daar hebben niet alleen wij voordeel van, maar jijzelf ook (je hoeft namelijk niet meer bij elk project al je excursieboekjes door te bladeren).

* Je kan je opgeven als **waarnemer** van het project bij Bastiaan Wakkie (Rode Kruislaan 1118-D, 1111 XA Diemen, 020-6005709), je ontvangt dan 4 keer per jaar de zweefvliegennieuwsbrief en blijft volledig op de hoogte van het project.

* Binnen de NJN is er op het moment geen overdaad aan zweefvliegenkader. Daarom vinden we het het belangrijkste dat NJN'ers op excursie gaan en onderling excursies leiden om zo het enthousiasme en de zweefvliegenkennis te verspreiden/verdiepen. Dit betekent dat er geen tijd zal zijn om collecties op te nemen. Voor de oude verspreidingsgegevens over zweefvliegen is dit echter wel van belang. Zoals op de Dipteradag is besproken zouden leden van de sectie Diptera ook hier een bijdrage aan kunnen leveren. (zie stukje over *Leucozona* voor verdere uitleg). Wanneer

het project eenmaal hard loopt zal misschien hulp bij determinatie gewenst zijn.

Als je zin hebt om een bijdrage te leveren aan de zweefvliegenatlas en/of je wilt meer informatie over het project, neem dan contact met mij op.

Het zou toch schitterend zijn als we de 21e eeuw beginnen met een overzicht van de zweefvliegen in de 20e eeuw?!

Liane Lankreijer
Treubstraat 27
6702 BA Wageningen
0317-425951

Oproep waarnemingen *Leucozonia* en *Eriozona* (Diptera: Syrphidae)

Afgelopen jaren is mij opgevallen dat soorten van het geslacht *Leucozonia* (Diptera: Syrphidae) vooral in de buurt van stromend water voorkomen. Om dit eens wat grondiger uit te zoeken ben ik op zoek naar waarnemingen van *Leucozonia* in Nederland. Ik hoop uit de verspreidingsgegevens op te kunnen maken wat precies de voorkeur is van de verschillende *Leucozonia*-soorten (*lucorum*, *glaucius* en *laternarius*) en zo iets meer over hun ecologie te weten te komen. Het vreemde is dat de larven bladluiseters zijn, dus de directe relatie met water is niet te leggen. Zou het misschien met verpoppen te maken hebben??

Ik ben van plan om van deze soorten in ieder geval de collecties in Leiden en Amsterdam op te nemen. Omdat *Eriozona* er net naast staat in de collecties, neem ik die meteen ook mee en ik ontvang dus ook graag jullie *Eriozona*-waarnemingen.

Behalve de verspreidingsgegevens, zou ik ook graag van jullie vernemen of jullie ideeën hebben over de relatie van *Leucozonia* met stromend water.

Bij voorbaat dank!

Liane Lankreijer
Treubstraat 27
6702 BA Wageningen
0317-425951

Recensie

Brand-stof. Een inventarisatie van de entomofauna van het natuurreservaat 'De Brand' in 1990. door Insektenwerkgroep KNNV afdeling Tilburg 1996. Redactie: J.W.A. van Zuijlen, T.M.J. Peeters, P.S. van Wielink, A.P.W. van Eck, E.H.M. Bouvy.

Bestellen: f6,- (verzendingkosten) overmaken op giro 5457937 ten name van A.P.W. van Eck onder vermelding van 'Brand-stof'.

In 1990 heeft de insektenwerkgroep van KNNV afdeling Tilburg gedurende 8 maanden (17 maart-18 november) met een malaiseval insekten verzameld in De Brand.

De Brand is een vochtig natuurgebied in de gemeente Udenhout. Het bestaat uit bossen, natte graslanden en moeras. Uit het gebied waren al de nodige gegevens bekend over zweefvliegen en dagvlinders. Dat was reden genoeg om hier een uitgebreide malaiseval-bemonstering uit te voeren.

Nu is het opzetten van een malaiseval niet zo bijzonder. Jaarlijks staan op verschillende plaatsen in Nederland dergelijke vangtenten. Wat wel bijzonder is, is dat getracht is om *alle* gevangen insekten op naam te brengen of te laten brengen. Alle wekelijkse monsters zijn op insekten-orde gesorteerd. Van de meeste orden zijn de soorten door de onderzoekers zelf en door 75 deskundigen uit Nederland en daarbuiten op naam gebracht. Op het moment van publikatie waren 90.000 van de 300.000 gevangen insekten tot op soort gedetermineerd. Dit heeft geresulteerd in ruim 2100 soorten, waarvan 10-tallen nieuwe soorten voor Nederland en 12 soorten nieuw voor de wetenschap. Deze laatste soorten hebben zelfs de landelijke pers gehaald. Van de gedetermineerde exemplaren behoort ongeveer tweederde tot de Diptera, en van het aantal soorten ongeveer eenderde (751 soorten). Van veel families zijn alle exemplaren op naam gebracht. De resultaten laten zien hoe rijk de Brand is aan insekten: 7 van de 8 Nederlandse soorten van de Trichoceridae (wintermuggen) zijn er gevangen. Van de Lonchopteridae zijn 5 van de 7 inheemse soorten gevangen. Van een omvangrijke groep als de zweefvliegen zijn 78 soorten in de malaiseval gevangen. Hand- en netvangsten in 1990 en eerder hebben nog 30 andere soorten opgeleverd.

Het onderzoek geeft ook aan dat er over verschillende groepen Diptera nog maar weinig bekend is uit ons land. Van de Brachycera (vliegen) zijn 36 van de 570 gemelde soorten nieuw voor Nederland. Van de Nematocera (muggen) zijn maar liefst 55 van de 180 soorten nieuw voor Nederland, waarvan minstens 4 nieuw voor de wetenschap. Van de 53 soorten Sciaridae

(rouwmuggen) waren er "al" 11 bekend uit Nederland! En juist van de minder bekende groepen ligt ook nog het nodige werk te wachten. De meeste Calyptrate vliegen moeten nog gesorteerd worden op familie en hetzelfde geldt voor de meeste muggen. Daarnaast worden nog specialisten gezocht voor het op naam brengen van de Fanniidae, Muscidae, Phoridae, Chironomidae en twee onderfamilies van de Cecidomyiidae. Meld je aan, als je nog geen specialist bent is dit de kans om het te worden. Materiaal is ruimschoots voorhanden.

Naast een overzicht van alle gevangen soorten met aantallen en uiterste waarnemingsdata wordt ook bij elke familie aangegeven welke literatuur is gebruikt. Hierdoor is het boek een belangrijke aanvulling op de Diptera-tabel van Oosterbroek.

Samengevat is Brand-stof een uitgebreid overzicht van alle vangsten met één vangtent in één jaar. Niet geschikt als leesvoer 's avonds voor het slapen, maar zeer waardevol als overzicht, referentie en stimulans om verder te gaan met de entomologie.

Wouter van Steenis
Treubstraat 27
6702 BA Wageningen

Rariteitjes

Een rubriek voor alle bijzondere, gekke, opvallende, vroege, late, nieuwe of oude, maar vooral rare vliegen- of muggenwaarnemingen in Nederland en omliggende landen. Dé mogelijkheid voor het doorgeven van die zeer zeldzame soort of die vindplaats buiten het normale verspreidingsgebied, die je nergens anders kwijt kunt, maar ook afwijkende kenmerken of gedragingen en dergelijke. Al deze waarnemingen kunnen gestuurd worden naar Jaap van der Linden.

Deze keer bijdragen van Wouter van Steenis (Treubstraat 27, 6702 BA Wageningen) en van Hans Vogel (Pottenbakkerstraat 47, 1445 CG Purmerend).

Vroege waarneming van Myopa vicaria

In een buitenwijk van Hilversum (Amersf. coörd. 139-472), waar ik dagelijks langs fiets naar mijn werk, staan enige grote wilgen in een klein bosje. In maart stonden de wilgen prachtig in bloei. Toen ik hier op 13 maart aan het begin van de middag langs fietste scheen de zon. Het was behaaglijk warm, reden genoeg om even een half uurtje naar de katjes te gaan staren. Dit leverde naast enige zweefvliegen ook een ♂ *Myopa vicaria* op.

Dit is een zeldzame soort, hoewel niet zo zeldzaam als

de Jeugdbondstabel (van Veen, 1984) doet vermoeden: alleen Kraloo en Eindhoven worden genoemd. In mijn collectie staat een exemplaar uit Groningen (♂ stadspark, km-hok 232-580, 27-iv-1988, J. van Steenis) en ik heb van meer mensen waarnemingen gehoord (o.a. 1 ex. op wilg nabij de Geelders, km-hok 154-400, 7-iv-1996, J. v.d.Linden). Mijn waarneming lijkt me wel een hele vroege. Volgens de tabel vliegt de soort van half april tot begin mei. De andere *Myopa*-soorten vliegen volgens de tabel (en ook volgens mijn eigen waarnemingen) niet zo vroeg in het jaar. Is dit mogelijk een reden waarom *M. vicaria* zo weinig wordt waargenomen?

Wouter van Steenis

Zwermen van Empis femorata

Dit voorjaar heb ik op enkele plaatsen in de omgeving van Wageningen zwermgedrag van de klompdansvlieg (*Empis femorata*) waargenomen. Op 3 mei trof ik bij een klein bosje in de buurt van Opheusden (Amersf. coörd. 174-438) enige grote zwermen aan de zonbeschenen uiteinden van de naar beneden hangende takken van een grauwe abeel. Een ruwe schatting van de grootste zwerm is ongeveer 200 exemplaren. De andere zwermen waren duidelijk kleiner. Alle individuen in de zwerm waren mannetjes. Vrijwel allemaal hadden ze een prooi in hun poten. Hiervan heb ik een dertigtal verzameld. Het zijn allemaal, zoals Volkert (van der Goot, 1990) ook stelt, kleine calyptrate vliegjes. In de omgeving van het bosje vond ik slechts één ♀. Zij fourageerde op een paardebloem.

Op 17 mei, een erg hete dag, vond ik in de uiterwaarden bij Wageningen verschillende kleine zwermen (5-30 ♂♂) aan onder wilg en meidoorn. Hier vlogen de meeste zwermpjes duidelijk in de schaduw. Ook hier vlogen de ♂♂ met prooien in de poten. Ik heb ongeveer 15 prooien aan de diertjes ontfutseld. Dit bleken voor het grootste deel ♂♂ van *Dilophus febrilis* (Bibi-onidae). Slechts enkele prooien waren Calyptratae. Hierbij moet opgemerkt worden dat *Dilophus febrilis* massaal aanwezig was op de bloeiende meidoorn. In de omgeving heb ik geen ♀♀ van *E. femorata* aangetroffen.

Wouter van Steenis

Niet alleen katten vinden brekkies lekker

Op 22 juli 1994 kreeg ik een wespennest van een kennis die zich bezighoudt met het opruimen van last veroorzakende exemplaren hiervan in Purmerend en omstreken. Deze nesten worden door mij onderzocht op de commensale kever *Metoeus paradoxus*. Dit in verband met een onderzoek naar het gedragspatroon van deze kever door Wijnand Heitmans. Het viel op dat op de buitenkant van de wespennesten veel eilegels aanwezig waren. Ik fotografeerde de eieren onder

microscopievergroting. Ik had geen idee wat voor eieren het waren en toen ze uitkwamen ook niet het minste vermoeden wat de larven zouden eten. Ik vermoedde wel dat ik met afvaleters te doen had en probeerde daarom de larven een menu van kattenbrokjes (brekkies) voor te zetten, die ik iets vochtig hield. Dat bleek een groot succes, de gestekelde larfjes vraten het kattenvoer als wolfjes. Uit de larven kwam een twintigtal grote geel-zwarte vliegen. Die bleken tot *Volucella zonaria* Poda te horen, een soort die door Ben Brugge al eens is gesignaleerd op buddleiabloemen in zijn tuin in Purmerend. *Volucella zonaria* wordt in West-Nederland van Zeeland tot Den Helder gevonden. Naar het oosten wordt hij tot de stad Utrecht waargenomen, maar verder oostwaards vrijwel niet. Een uitzondering is de omgeving van Maastricht, waar deze vliegen regelmatig worden gezien.

Hans Vogel

Ter herinnering:

Diptera-weekend 7-8-9 juni 1997

Kampeerberderij "de Boschhoeve",
Bospad 2 te Soerendonk in Noord-Brabant
tel. 0495-592356

Vergeet niet om je op te geven bij Mark van Veen

COLOFON

Vliegenmepper, jaargang 6 nr 1

De Vliegenmepper is het halfjaarlijks verschijnend contactblad van de Sectie Diptera van de Nederlandse Entomologische Vereniging.

De sectie heeft als doel het bevorderen van de studie van de Diptera in het Nederlandse taalgebied. Hierin vervult de Vliegenmepper een belangrijke functie.

Iedereen, ook niet-NEV-leden, kan lid worden van de sectie door 10 gulden over te maken op giro 5621403 t.n.v. Penningmeester Sectie Diptera te Voorschoten, onder vermelding van lidmaatschap Sectie Diptera. Alle leden krijgen de Vliegenmepper toegestuurd.

Het bestuur van de sectie ziet er als volgt uit:

Voorzitter: Aat Barendregt, Koninginnelaan 9, 3781 GK Voorthuizen (0342-471451)

Secretaris: Theo Zeegers, Weegschaalstraat 207, 7521 CH Enschede (053-4335284)

Penningmeester: Paul Beuk, Dillestraat 15, 2034 MN Haarlem (023-5332780)

Bijeenkomsten: Mark van Veen, Couwenhoven 42-27, 3703 ED Zeist (030-6962687)

Redactie: Jaap van der Linden, Willem Alexanderplein 18, 5271 AR St.- Michielsgestel (073-5516335)

Wouter van Steenis, Treubstraat 27, 6702 BA Wageningen (0317-425951)

Redactieadres: zie Jaap van der Linden

Van de penningmeester

Mocht je het nog niet gedaan hebben: het overmaken contributie op giro 5621403 t.n.v. Penningmeester Sectie Diptera te Haarlem o.v.v. het jaar/de jaren waarvoor de contributie betaald wordt.

Paul Beuk
Dillestraat 15
2034 MN Haarlem
023 - 5332780

BETAAL CONTRIBUTIE 1997